

Найбільш вагомими геологічними об'єктами регіону в науковому аспекті є: відслонення силурійських і девонських відкладів, що містять рештки викопних рослин та безхребетних тварин. Особлива увага приділяється найдовшим у світі гіпсовим печерам. За кількістю цінних геологічних об'єктів і пам'яток природи Дністровський каньйон посідає одне з провідних місць у Європі.

Проведений аналіз туристичних та освітніх можливостей геологічних пам'яток природи Чортківського району демонструє, що туристична галузь Тернопільщини, за умови ефективного використання наявного потенціалу для розвитку геотуризму, може набути високої конкурентноспроможності у туристичній сфері України. Крім цього, ця територія, при адекватній розробці освітньо-екскурсійних програм сприятиме формуванню географічних компетентностей на основі краєзнавчого принципу навчання, оскільки тут домінує елемент наочного спостереження. Зважаючи на те, що формування даної компетентності відбувається переважно у шкільний період, запропонований туристичний маршрут може бути корисним для учнів 6-9 класів у процесі наочного пізнання довкілля. Незалежно від освітньої та наукової і цінності, регіон може використовуватися і з рекреаційною метою в залежності від сезону.

Список використаних джерел:

1. Глушишин Д. В. Геотуризм у Тернопільському Подністер'ї: сучасний стан і можливості розвитку. Географічна наука і освіта у вимірах ХХІ століття (присвячена 150-ій річниці від дня народження Володимира Гнатюка): матеріали Всеук. наук.-практ. конф, студентів, аспірантів та молодих науковців. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 224 с.
2. Проєкт «Тепле поділля - скарб України» URL : <https://dnister.org>
3. Свинко Й. М., Дем'янчук П. М. Унікальні геологічні об'єкти Дністровського каньйону, їх наукове, пізнавальне, та культурно-естетичне значення. Туристичні ресурси як чинник розвитку території: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.-семінару (9-10 груд. 2011 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С. 139-144.
4. Свинко Й., Дем'янчук П., Волік О., Гулик С. Геологічна будова, палеогеографія та геологічні пам'ятки Тернопільської області. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 228 с.
5. Сивий М. Тернопільське Придністер'я як полігон для проведення геологічних практик. Дністровський каньйон – унікальна територія туризму: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2009. С. 120–123.
6. Syvyj M. Geological field course geosites of the Dnister area. Geoeducational Potential of Southwestern margin of the Ukrainian Craton: Budziwój, 2006. С. 37-43.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ МЕЛЬНИЦЕ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Задворний С.І., Хома К.А.

zadvornyi90@tnpu.edu.ua khomakatia27102004@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

This article is devoted to the territorial differentiation of cultural heritage monuments of the Melnytsia-Podilska community of Ternopil region. The role of cultural heritage in the comprehensive economic and social development of territorial communities is revealed. The component structure of cultural heritage monuments and the main features of territorial differentiation are characterized. The main problems of preserving and using cultural heritage monuments of the Melnytsia-Podilska community are outlined.

Key words: *culture, monument, community, heritage, differentiation.*

Тернопільське Подністер'я – унікальна територія, яка характеризується своєрідністю природного середовища та історичними особливостями розвитку. Це, усе разом, сформувало неповторну самобутність поселень та територіальних спільнот людей, які тут мешкають. У даному контексті, ключовими елементами автентики території постають пам'ятки культурної спадщини, які є одними із маркерів її впізнаваності та відображають специфіку її освоєння. Культурна специфіка краю загалом та пам'ятки культури зокрема, формують індивідуальний образ територіальної спільноти, її ідентичність й гуманітарні вектори розвитку. Важливу роль тут відіграє збереження, дієве використання й популяризація культурних надбань.

Сьогодні культурна спадщина виступає важливим ресурсом сталого розвитку територій, де дослідження та раціональне використання історико-культурного потенціалу постає важливим напрямком діяльності місцевих спільнот. Це, відповідно, закріплено у Законі України «Про охорону культурної спадщини» [6], де акцентується, що охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Регіон, в цілому, володіє унікальним переліком об'єктів культурної спадщини, що вимагає їх вивчення у розрізі окремих громад і поселень. Об'єкти культурної спадщини розміщуються нерівномірно, що впливає на їх подальше використання територіальними громадами у рамках комплексного соціально-економічного розвитку. Суспільно-географічне вивчення територіальної диференціації пам'яток культури дозволить виявити ключові ареали їх поширення та окреслити напрямки їх інтеграції у стратегію розвитку громади.

Мельнице-Подільська селищна територіальна громада Чортківського району Тернопільської області розташовується на крайньому Півдні Тернопільської області, в межах Західного Поділля Тернопільського Придністер'я. Громада утворена у 2015 році шляхом об'єднання Мельнице-Подільської селищної ради та Вигодської, Вільховецької, Горошівської, Дзвиняцької, Дністровської, Збручанської, Кудриницької, Урожайнівської, Устянської та Худиківської сільських рад Борщівського району. У 2020 році остаточно затверджено склад громади (включення Панівецької сільської ради) та віднесено її до складу новоутвореного Чортківського району. Площа громади – 245,2 км². Станом на 01.01.2021 року тут налічувалось 17 654 мешканців, які проживали у одному селищі та 21 селі. Найбільше поселення громади – селище Мельниця-Подільська із населенням у 4 044 мешканці. До сільських поселень із населенням у понад 1 тис. мешканців відносяться села Горошова (1 818 осіб), Вільховець (1 502 особи), Кудринці (1 340 осіб), Панівці (1 168 осіб), Дзвинячка (1 037 осіб), Устя (1 021 особа). Найменше поселення громади – село Завалля (54 особи) [1].

У 2020 році у межах територіальної громади сформовано 11 сільських старостинських округів: Вигодський № 1 з центром у с. Вигода (входять села Білівці, Боришківці, Окопи, Трубчин); Вільховецький № 2 з центром у с. Вільховець; Горошівський № 3 з центром в с. Горошова; Дзвиняцький № 4 з центром в с. Дзвинячка; Дністровський № 5 з центром в с. Дністрове; Збручанський № 6 з центром в с. Збручанське; Кудриницький № 7 з центром в с. Кудринці (входить село Михайлівка); Урожайнівський № 8 з центром в с. Урожайне (входять села Дзвенигород і Латківці); Устянський № 9 з центром в с. Устя (входить село Михалків); Худиківський № 10 з центром в с. Худиківці; Панівецький № 11 з центром в с. Панівці (входить село Завалля) [1]. Адміністративний центр громади – селище Мельниця-Подільська та село Зелене не входять до старостинських округів. Поділ громади на старостинські округи, крізь призму охорони культурної спадщини, сприяє старостату та керівництву громади організовувати та координувати заходи й вирішувати проблеми, які безпосередньо або опосередковано стосуються об'єктів культурної спадщини.

Мельнице-Подільська громада розташована на перетині історичних шляхів та в межах унікальних природних ландшафтів й володіє доволі значною, але недостатньо вивченою та залученою в локальний суспільний розвиток культурною спадщиною.

Опираючись на дані Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, Тернопільської обласної державної адміністрації та Тернопільського обласного центру охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини [3, 4, 5] станом на кінець 2021 року на території Мельнице-Подільської територіальної громади налічувалось 65 нерухомих об'єктів культурної спадщини. У видовій структурі (рис. 1) домінували пам'ятки архітектури, яких налічувалося 26 об'єктів, археології – 24, історії – 14. Також наявний 1 об'єкт монументального мистецтва, а саме пам'ятник поету, письменнику, художнику Шевченку Тарасу Григоровичу у с. Зелене. На території громади відсутні пам'ятки містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтні та науки і техніки. За типами усі об'єкти відносяться до споруд (витворів) або визначних місць. Відповідно до категорії охорони, пам'ятки національного значення становлять 17 %, а місцевого – 83 %. Усі пам'ятки національного значення це – об'єкти архітектури. Найбільше таких пам'яток зосереджено у селі Окопи, а саме: 6 мурованих об'єктів кінця XVII ст. Це – руїни фортеці Святої Трійці, Львівська та Кам'янецька брами, башта над річкою Збруч та мури. У селі Дзвенигород розташовується 3 об'єкти аналогічного статусу: вали городища IX ст., мурована церква Успіння Діви Марії та дзвіниця 1801 року датування. По одному об'єкту національного значення розташовується у селі Збручанське (мурована церква св. Миколи XIV ст.) та селі Кудринці (руїни мурованого замку початку XVII ст.).

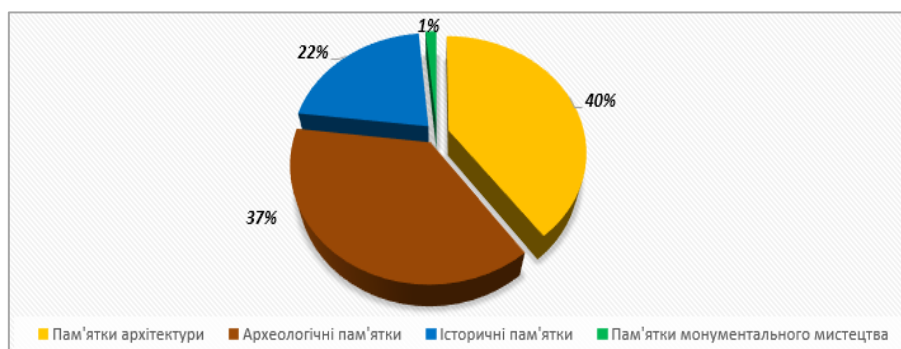

Рис. 1. Видова структура об'єктів культурної спадщини Мельнице-Подільської громади, станом на 2021 р. (складено авторами за даними [3, 4, 5])

Важливою є робота, щодо виявлення нових об'єктів культурної спадщини, взяття їх на облік та подальше збереження й використання. Так, зокрема, на території громади налічується 72 таких об'єкти, з яких археологічних – 61 (85%), історичних – 7 (10%) та монументального мистецтва – 4 (5%). Найбільше нововиявлених пам'яток археології розташовуються в Устянському старостинському окрузі (30 об'єктів), історії у Горошівському – (4 об'єкти). Більшість із нововиявлених об'єктів монументального мистецтва становлять пам'ятники Тарасу Шевченку [4, 5].

Територіальна диференціація об'єктів культурної спадщини характеризує геопросторові відмінності у їх розташуванні (локалізації) у межах громади. Аналіз територіального розподілу об'єктів культурної спадщини Мельнице-Подільської громади вказує на його відносну рівномірність (рис. 2). Майже в усіх населених пунктах розташовуються пам'ятки культури, які внесені в офіційні реєстри. Однак, найбільше об'єктів культурної спадщини сконцентровано в селах Окопи (10) та Устя (8). Відсутні пам'ятки у селі Завалля, а у селі Боришківці розташовується лише 2 щойно виявлених об'єкти археологічної спадщини. У адміністративному центрі громади, Мельниці-Подільській, яке входить до переліку історично населених місць, знаходиться 7 пам'яток місцевого значення та 6 щойно виявлених пам'яток [3, 4, 5].

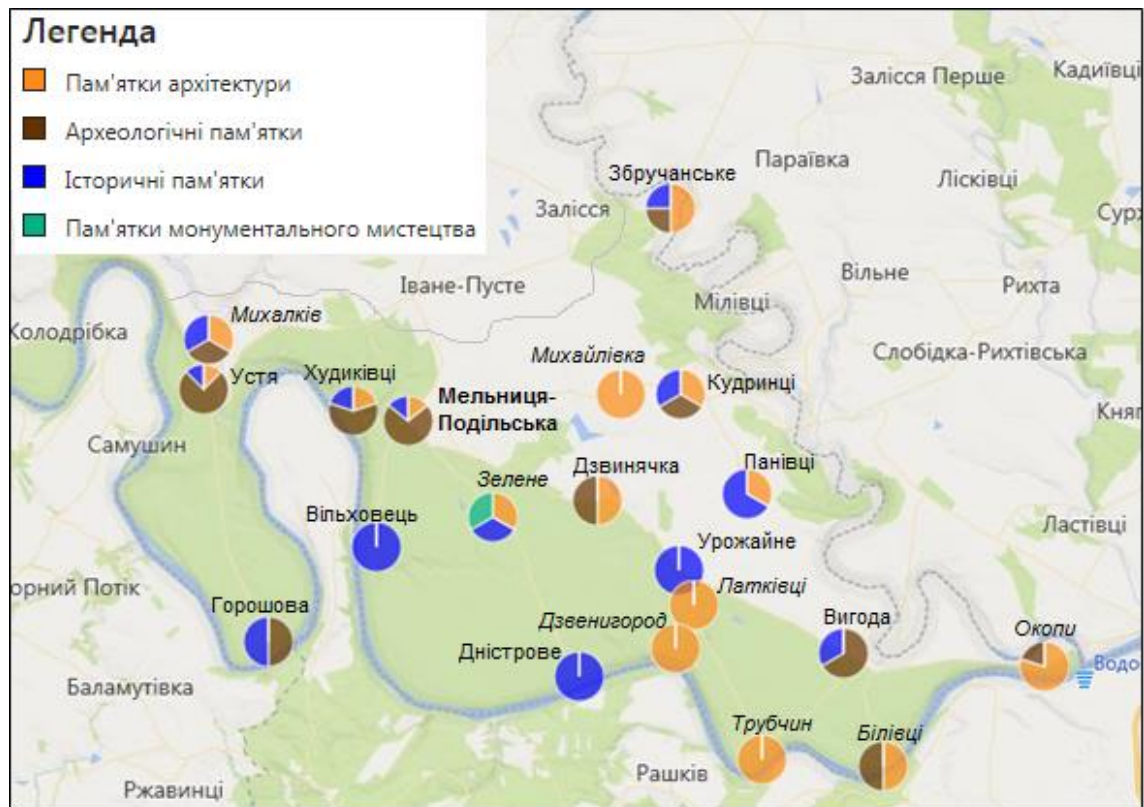

Рис. 2. Локалізація пам'яток культури за приналежністю до поселень Мельнице-Подільської громади та їх видова структура, станом на 2021 р. (складено авторами із використанням Bing Maps in Microsoft Office Excel за даними [3, 4, 5])

У розрізі старостинських округів (рис. 3) значна частка пам'яток культури сконцентрована у Вигодському та Устянському округах. Це становить майже половину від усієї їх кількості у громаді. Лише по одній пам'ятці розташовується у Вільховецькому та Дністровському старостатах.

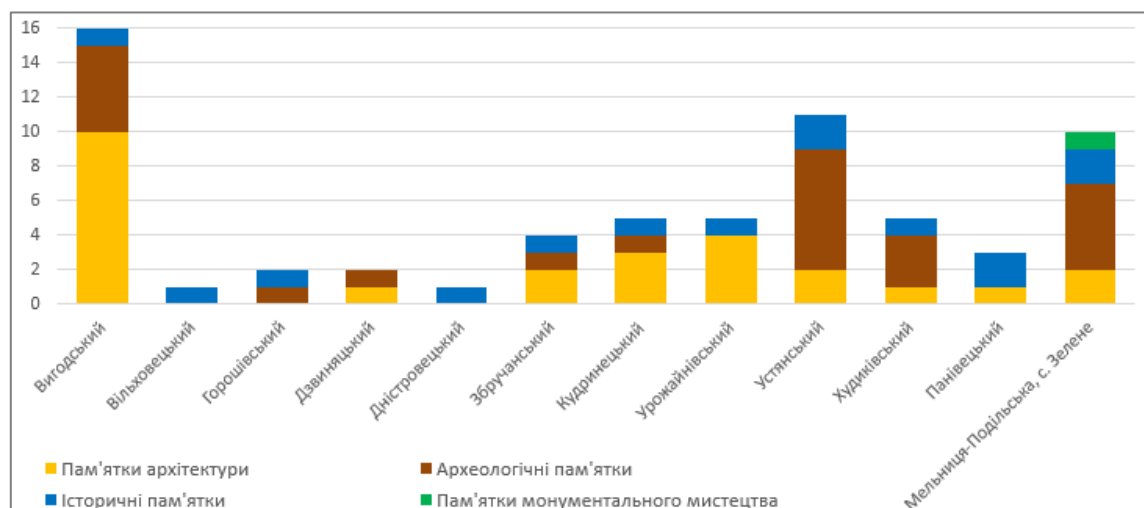

Рис. 3. Розподіл об'єктів культурної спадщини Мельнице-Подільської громади за старостинськими округами та селищем Мельниця-Подільська і селом Зелене, станом на 2021 р. (складено авторами за даними [3, 4, 5])

Загалом, аналізуючи територіальний розподіл пам'яток культурної спадщини у межах громади, можна виділити два ареали її високої концентрації, а саме: Вигодсько-Окопський та Устянський. Вони розташовуються на крайньому Заході та Сході території

громади, а поселення, які до них віднесені – вздовж берега річки Дністер. Аналогічно колерелюється й локалізація значної частини щойно виявлених об'єктів культурної спадщини.

Станом на сьогодні існує багато проблем, які становлять загрози збереження і використання об'єктів культурної спадщини громади. Сюди слід віднести наступне: необхідність проведення додаткових досліджень, консервації та реставрації пам'яток; недостатнє фінансування пам'яткоохоронних заходів; невисокий рівень поінформованості про пам'ятки та їх характеристики; відсутність комплексної інфраструктури, в тому числі туристичної. У свою чергу, основними напрямками використання культурної спадщини Мельнице-Подільської громади наразі перспективними видаються такі: залучення пам'яток у туристичну сферу (екскурсійна діяльність, розвиток культурно-пізнавального, зеленого туризму тощо); територіальний брендинг і маркетинг (промоція у ЗМІ та соціальних мережах); грантова та проєктна діяльність територіальної спільноти, яка спрямована на охорону та збереження пам'яток.

Підсумовуючи викладене вище, слід відзначити, що Мельнице-Подільська селищна територіальна громада володіє доволі значним, різноманітним та самобутнім історико-культурним потенціалом. Це, у поєднанні з природоохоронною цінністю ландшафту, формує її унікальність та геопросторову неоднорідність, як наслідок – пізнавально-туристичну привабливість. Разом з тим, є певний перелік проблем щодо охорони, збереження, популяризації та використання культурної спадщини, які потребують вирішення. Насамперед, це вирішується через розробку цільових програм, залучення грантових коштів та створення конкурентоспроможного туристичного продукту, Перелічене у підсумку дозволить перетворити культурну спадщину на один із ключових чинників соціально-економічного розвитку територіальної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Мельнице-Подільська селищна рада – офіційний сайт. URL: <https://melpodilska-gromada.gov.ua/>.
2. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/>.
3. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. URL: <https://mcsc.gov.ua/>.
4. Лист Тернопільського обласного центру охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини № 326 від 20 жовтня 2021 року. 134 с.
5. Лист Тернопільської ОДА від 23 червня 2021 року № 02-5124/42. 74 с.
6. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 30.08.2025 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>